

УДК 159.9

DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2021/7-1/11>

О. Власова, д-р психол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-9894-0038

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

О. Потонська, асп.

ORCID ID: 0000-0002-7608-3776

Приватний вищий навчальний заклад "Університет сучасних знань", Київ, Україна

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДИТЯЧИХ СТРАХІВ НА ФОРМУВАННЯ СТЕРЕОТИПІВ ДОРΟΣЛОЇ ЛЮДИНИ

Розглянуто дитячі страхи та прояв їх наслідків у дорослому житті людини, що є важливою темою психології та психіатрії. Проведено теоретичні дослідження, які дали змогу глибше розкрити наслідки формування та функціонування стереотипів у свідомості і поведінці людей. Систематизовано й узагальнено наукові концепції стосовно впливу дитячих страхів на формування стереотипів дорослої людини. Як основні методи дослідження використано аналіз та узагальнення інформації з фахових джерел.

Всебічно розглянуто явище стереотипу з психологічного та психофізіологічного поглядів. На основі аналізу та узагальнення дотичних матеріалів представлено психологічне розуміння понять "стереотип" і "страх". З'ясовано, що різні трактування стереотипу відображають різні сторони одного явища: фізіологічний базис, соціальну та психологічну обумовленість, поведінкову і вербальну реалізацію такого психологічного механізму. Визначено детермінанти (зовнішні та внутрішні) прояву стереотипу поведінки людини і розкрито відношення між окремими детермінантами та становленням стереотипів, у тому числі виявлено вплив дитячих страхів на формування стереотипів дорослої людини.

Емпіричне дослідження підтвердило, що особи з вираженими дитячими страхами демонструють достовірно більшу схильність до стереотипності, що проявляється в інтолерантності до невизначеності (як стосовно міжособистісних стосунків, так і світу взагалі), сприйнятті навколишнього світу та життєвих подій як потенційно небезпечних, стереотипних емоційних реакціях тривоги, схильності до ірраціональних когнітивних установок та хибних переконань (насамперед низької фрустраційної толерантності). Все це є джерелом неадаптивних поведінкових реакцій, що призводить до формування співзалежності, особистісних розладів та психологічного неблагополуччя.

Ключові слова: антиципація, детермінація, інтолерантність, ригідність, стереотип, страх.

Постановка проблеми. Феномен стереотипності в принципі притаманний будь-якій діяльності людини, тому цей феномен є об'єктом розгляду в дисциплінах різної наукової спрямованості: соціології, політології, культурології, етнографії, різних галузей психології і фізіології, когнітивістики, лінгвістики тощо. Для дослідження проблеми формування стереотипів поведінки людини під впливом дитячих страхів необхідно окреслити їх узагальнену характеристику та можливу типологію, що базується на аналізі різних наукових джерел.

У сучасній психології предметний інтерес становлять дослідження В. Червоних, С. Воркачева, В. Карасика, М. Нікітіна, І. Стерніна, в яких розмежовано поняття стереотипу і концепту, наведено класифікацію стереотипів (П. Донець та І. Овчиннікова), описано етнічні (С. Сердюк), нейтральні (Л. Гришаєва) та конвекційні (В. Пищальникова) стереотипи, охарактеризовано процес стереотипізації як механізм формування стереотипів людини (В. Агєєв) та виявлено детермінанти такого процесу (Б. Ломов) тощо.

Найважливішими характеристиками стереотипів є їх адаптивний характер та широке різноманіття, завдяки якому вони функціонують у всіх сферах людського життя в різних модифікаціях. Визначаючи характер людини та її поведінку в дорослому житті, стереотип проходять тривалий період формування. На формування стереотипів поведінки дорослої людини впливають різні предиктори. Помітне місце серед них посідають особливості її первинної соціалізації, в тому числі її дитячі страхи – як нормальні, так і патологічні. Науковці, які досліджують проблеми страхів (А. Захарова, Є. Ільїна, Н. Жуковська, Д. Седок, Г. Каплан, Ю. Щербатих, Р. Овчарова, К. Е. Ізард, Е. Меш, Д. Вольф, А. Лахїкайнен, І. Краав, Т. Кірманен, Т. Олендік, Х. Ремшмидт, М. Руттер та ін.), з'ясували, що нормальні страхи дитини являють собою реакцію на реальні небезпеки, які дитина оцінює адекватно, не завищуючи й не применшуючи їх наслідки. Патологічними вважаються такі страхи, які ускладнюють розвиток дитини, її спілкування з однолітками, включення в життя соціуму та спричиняють різноманітні психічні

відхилення. Реакцією дитини на такі відхилення є неслухняність, зниження успішності в навчанні, розлади у поведінці та спілкуванні з однолітками й батьками. Ще вагомим стає вплив дитячих страхів, коли вони проєктуються на майбутнє, і доросла людина здійснює певні кроки під впливом стереотипів, сформованих на підставі власного досвіду, в якому істотне місце посідали страхи різного значення та рівня інтенсивності.

Мета дослідження – довести, що страхи, які успадкувала доросла особа з періоду дитинства, системно впливають на формування стереотипів активності такої людини і, як наслідок, можуть здійснювати характерні перебудови психіки, які проявляються на рівні функціонування окремих ланок її активності, цілісної поведінки людини або ж в особливостях роботи вищої нервової системи людського організму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування стереотипів має об'єктивні психофізіологічні підстави, пов'язані з особливостями функціонування мозкових структур. Фізіологічний фундамент в розумінні розглянутого феномена був закладений вченням І. Павлова про динамічну стереотипію, А. Ухтомського про домінуючу теорію функціональних систем П. Анохіна, поняттям нервової моделі стимулу Е. Соколова, дослідженнями Н. Бехтеревої та ін.

В основу уявлень фізіологічної школи дослідження стереотипів було покладено здатність мозку людини фіксувати однотипні зміни середовища і відповідно реагувати на ці зміни, а саме: інтегрувати під впливом домінуючого параметра окремі структури, механізми, процеси в комплексну організацію, що діє циклічно і динамічно. Феномен динамічного стереотипу є відображенням провідного принципу роботи мозку – принципу системності, суть якого полягає в тому, що на складні комплексні впливи мозок реагує не як на низку окремих ізольованих подразників, а як на єдину систему.

Стимулом для активізації всього комплексу стереотипів може стати будь-який компонент із групи зовнішніх подразників. Відмінність динамічного стереотипу від умовного і безумовного рефлексу полягає в здатності ланцюга

нервових слідів від колишнього подразника спрацьовувати під час відсутності зовнішнього стимулу [1, с. 56], при цьому роль стимулу можуть відігравати компоненти сформованої функціональної системи.

Динамічні стереотипи підвищують ефективність роботи нервової системи, оскільки після кожної реакції відбувається автоматична підготовка до подальшої реакції, розвивається здатність до прогнозування результату. Автоматизація повторюваної діяльності формує відповідні матриці пам'яті, що підтримують автоматизми і напівавтоматизми активностей, які набуваються. Однакові завдання мозок виконує за принципом так званих "мічених ліній", тобто "шляхом мінімального використання територій, коли все інше поле призначене для мислення" [2, с. 89].

Важливою характеристикою стереотипу є те, що він починає діяти до "включення" свідомості. У людини без участі фокусованої уваги на "несвідомому рівні" можна виробити тимчасові зв'язки, які фокусуються в довгостроковій пам'яті. Визначальну роль у збереженні тимчасових зв'язків відіграють емоційний стан і мотивація людини [3, с.49].

Стереотип схильний до динаміки у змінних умовах середовища, але в результаті багаторазового функціонування дедалі більше закріплюється і стає незмінним. Динамічні стереотипи можуть формуватися на різних рівнях: метаболічному, гомеостатичному, поведінковому, психічному, соціальному і, відповідно, мовному.

Отже, виходячи з опрацьованих літературних джерел, у межах нашого наукового дослідження щодо розуміння стереотипів визначаємо *стереотип як стійкий образ об'єктивно існуючих явищ у свідомості людини, який дає змогу сприймати навколишню дійсність у зручній для неї формі.*

Щоб визначити специфіку впливів на стереотипність активності особистості можливих чинників та умов, визначимо детермінанти такої поведінки і розкриємо відношення між її окремими чинниками.

Системну детермінованість психічних явищ розглядають у літературі як вияв множинності детермінант психіки, дія яких змінюється у процесі розгортання психічного процесу [4, с. 173]. Необхідним для продуктивного аналізу такої системи є виокремлення системоутворюючого чинника і встановлення характеру відношень між окремими детермінантами.

На думку С. Світлич, детермінантами стереотипів поведінки особистості є сукупність умов, чинників, передумов, властивостей, що визначають засоби її формування і реалізації. Детермінанти стереотипів поведінки мають системну будову, яка охоплює зовнішні і внутрішні чинники, загальні та специфічні предиктори [5]. Кожна детермінанта такої поведінки перебуває у певних відносинах одна з одною, а взаємозв'язок їх особливостей у сукупності становлять її загальну структуру.

Існування фундаментального зв'язку між зовнішнім і внутрішнім буттям людського індивіда у всій його неповторності доцільно характеризувати з позиції рівневого та якісного аналізу. Так, на фізіологічному рівні – це зв'язок стимулу і реакції, феноменологічному – інтенційний "Я" і предметного світу (суб'єкта та об'єкта). Життя в його уявленні виявляє себе ніяк інакше, як обмін між внутрішнім світом і навколишньою дійсністю. Вроджені потенції можуть стимулюватися середовищем і набувати під його впливом тієї чи іншої форми або зберігатися в латентному стані аж до повного загасання. Чинники середовища формують буття індивіда і водночас зазнають впливу з його боку [6, с. 97].

Для людського індивіда зовнішнє і внутрішнє не відокремлені, вони настільки переплетені, що навіть коли, здавалося б, очевидний зовнішній вплив, неможливо стверджувати, що він не визначений чим-небудь внутрішнім. Така обумовленість стереотипу поведінки проявляється, наприклад, у співвідношенні "зовнішнього" – "внутрішнього", що складається з реакцій інших осіб на фізичний образ людини та її уявлення щодо власного фізичного "Я" [7, с. 375].

Внутрішні детермінанти формування стереотипів поведінки людини є не лише її біологічними основами. Це також результати змін, що відбуваються в людині у процесах її соціалізації, завдяки яким певна соціальна інформація набуває особистого сенсу і, таким чином, стає "частиною" особистості як внутрішній компонент психіки, елемент її соціального досвіду [4, с. 33].

Зовнішніми детермінантами слід вважати соціальну інформацію у вигляді еталонів цінностей, норм, властивостей особистості тощо, що транслюється інститутами та агентами соціалізації в життєвий простір людини. Набуваючи суб'єктивного значення, такі зовнішні соціальні змісти перестають бути локалізованими поза особистістю, а навпаки – стають суб'єктивованими і починають відігравати істотну роль в організації її життєвої активності, в тому числі і формуванні стереотипів [4].

Причина та наслідок у стереотипі поведінки людини можуть бути розділені в часі. Ефект їх впливу виникає не відразу, а через деякий проміжок часу. Водночас не завжди поведінковий ефект є безпосереднім наслідком певної одиничної події; зазвичай він є наслідком багатьох подій, які розгортаються в просторі і часі [6, с. 100]. Істотним компонентом організації будь-якої діяльності, акту поведінки є *антиципація* (передбачення перебігу подій). Людина вибудовує власну поведінку з урахуванням не лише минулого, а й очікуваного майбутнього.

Значною мірою стереотипи поведінки особистості детерміновано *світоглядними і ціннісно-нормативними чинниками*. У ціннісно-нормативних інстанціях представлені найпоширеніші соціальні норми, "вимоги". Для виконання соціальної вимоги (закладеної в соціальній нормі) індивідуальні психічні особливості людини взаємодіють таким чином, щоб забезпечити поведінку на вищому психічному рівні, що відповідає цій вимозі (нормі) [8, с. 139].

Базова соціальна установка дитини з'являється в її емоційній реакції на образ матері, яка згодом виявляється в інших соціальних контактах [9, с.42].

П. Сорокін вважав, що страх впливає, а іноді і реально визначає ту чи іншу стратегію та стереотипи поведінки особи. Людина відчуває страх, однак нічого із собою вдіяти не може, оскільки тривога – страх дезорганізуюче впливає на людське мислення. Водночас вона намагається уникати таких (страшних) ситуацій у майбутньому, щоб мінімізувати дискомфортні переживання [10]. Отже, страх є одночасно активним і пасивним чинником організації поведінки людей.

Зокрема, індивіди з дитячою фобічною симптоматикою демонструють виражену схильність до уникнення ситуацій, що викликають тривожність і страх [1, с. 50]. А, наприклад, у людини із застарілими дитячими соціофобіями ця схильність поєднується з надзвичайністю будь-якої потреби, яка реалізується лише в соціальних взаємодіях (визнання, афіляції, належності), одночасно із цим присутній ригідний емоційно-когнітивний образ цих ситуацій із суб'єктивною впевненістю в неминучості невдачі, відторгнення з боку оточуючих і переживання почуття сорому [6, с. 108]. Це спонукає таку людину із соціальною фобією "створювати" патологічні фіксовані

стереотипи та форми поведінки, які є засобом захисту від інтенсивного переживання тривоги і страху [11, с. 134].

Г. Олпорт вважав, що дитячі страхи та фобії формують "стереотипну" особистість як результат "викривлення" її "Его". Така людина у всьому вбачає загрозу та відчуває невпевненість і страх, намагається подолати ці небезпечні стани та формує стереотипний погляд на інших людей, проєктуючи на них страхи та невпевненість. Крім переоцінювання, як зазначає цей психолог, "стереотипні" особистості схильні "витискувати" страхи та відчуття небезпеки таким чином, щоб мати можливість уникати зустрічі з власними тривогами [12, с. 26].

Згідно із А. Захаровим, джерелом страху у дітей є впливи несприятливого соціального середовища, поява травмуючого досвіду від оточуючих та їх мимовільне навчання відповідному типу емоційних реакцій. Власне кажучи, це слугує основою для появи стереотипів поведінки в ситуаціях страху, що виникатимуть і в дорослому житті таких дітей [13].

Усе це дає підстави розглядати умовно-рефлекторну мотивацію страху, оскільки в ньому закодована емоційно перероблена інформація про можливість небезпеки. Саму емоцію "страху" в дитячому віці А. Захаров вважав основною рушійною силою *невротичного розвитку особистості*. Занепокоєння, яке відчувається жінкою під час вагітності, є першим "досвідом" занепокоєння у дитини, яке, у свою чергу, викликає відповідну рухову реакцію плоду [13, с. 156].

Отже, страх – це сильна емоція, що справляє помітний дезорганізуючий вплив на перцептивно-когнітивні процеси і поведінку людського індивіда [13]. Страх – це також своєрідний засіб пізнання людиною навколишньої дійсності, що приводить до більш критичного і вибіркового ставлення до неї. У разі досягнення сили афекту (страх панічний, жаж) він здатний нав'язати людині такі стереотипи поведінки, як втеча, заціпеніння, фізична агресія.

В. Гур'єва виділяє невроз страху, який розвинувся з гострої афективно-шокової реакції людини і виник поступово під впливом травмуючої ситуації. Вона також наголошує на тому, що на формування стереотипів поведінки дорослої людини справляють вплив різні види дитячих страхів. Так, перший напад некерованого страху у дитини збуджується самонавіюванням її самої. Потім, уже на підставі пережитого епізоду страху, вона вибудовує і узагальнює стереотипи взаємовідносин зі світом [14].

В іншому варіанті людина, що пережила ще в дитинстві перший епізод страху і неприємні відчуття в тілі, починає з великою увагою і тривогою прислухатися до реакцій свого тіла, помічаючи і констатує, що деякі ситуації викликають сильніші емоції і негативний соматичний стан. І вона також діє за таким стереотипом поведінки, як уникнення і втеча від ситуації. Людина намагається взяти під контроль свої фізіологічні реакції, ні в якому разі не проявити їх назовні. В результаті напруження тільки наростає, і фізіологічні симптоми загострюються.

Отже, коли людина напрацьовує послідовність стереотипних дій, які дають їй змогу знижувати панічні переживання, вона тим самим закріплює тенденцію до їх повторення. Те, що спочатку здавалося свідомою схемою уникнення переживання страху, фіксується і стабілізується, стаючи спонтанною і неконтрольованою стереотипною реакцією, що не піддається логічному управлінню.

З огляду на викладене вважаємо за потрібне зазначити, що стереотипи людини починають діяти ще до того, як до самоконтролю її поведінки долучаються чітка усвідомленість та розвинені пізнавальні процеси. Це накладає специфічний відбиток на інформацію, яка сприймається органами чуття людини. В цей час певні

стимули, особливо ті, які дісталися дорослій людині "у спадок" від дитинства, активізують відповідну частину системи її стереотипів. У такий спосіб безпосереднє враження й певне оцінювання, яке склалося раніше, з'являються у свідомості людини одночасно.

Теоретичний аналіз психологічної літератури, здійснений у рамках цієї наукової статті, показує, що стереотипи поведінки дорослої людини формуються під впливом її дитячих страхів. Такий висновок підтверджують і дані нашого емпіричного дослідження дитячих страхів як чинника стереотипізації поведінки людини в дорослому віці, яке було проведене навесні 2020 р. У дослідженні взяли участь 130 осіб віком від 21 до 49 років (середній вік $32,3 \pm 5,78$), серед яких 71 жінка та 59 чоловіків. У дослідженні наведені численні та переконливі докази того, що кількість та сила дитячих страхів безпосередньо пов'язані зі стереотипізацією сприймання, емоцій, мислення та поведінки особистості. Це проявляється, зокрема, в актуальній психічній *ригідності* – нездатності в разі об'єктивної необхідності змінити думку, ставлення, установку, мотив чи модус переживання. *Інтолерантність до невизначеності* зумовлює прагнення до ясності, контролю і впорядкованості як у загальному ставленні до світу, так і в міжособистісних стосунках; дихотомічний поділ "правильних і неправильних" вчинків, думок і цінностей; неготовність та неможливість самостійно виходити за рамки встановлених обмежень [15].

Особи з вираженими фобічними реакціями стереотипно інтерпретують навколишнє середовище, поточні життєві події як джерело загрози або дискомфорту. Вони негативно ставляться до нових, складних або неоднозначних ситуацій, зустріч з якими викликає у них *сильні тривожні реакції*, які не ефективно активізують людину, а навпаки, вводять її в пасивно-депресивний або ворожо-агресивний стан. Стереотипи у когнітивній сфері проявляються в наявності стійких *ірраціональних та дисфункціональних переконань* щодо власної незахищеності, надмірної вразливості до фрустрацій, потребі в зовнішній підтримці і водночас неможливості довіряти іншим людям та світу взагалі [15].

Висновки. Отже, особи з вираженими дитячими страхами демонструють достовірно більшу схильність до стереотипності, що проявляється в інтолерантності до невизначеності (як стосовно міжособистісних стосунків, так і світу взагалі), сприйнятті навколишнього світу та життєвих подій як потенційно небезпечних, стереотипних емоційних реакціях тривоги, схильності до ірраціональних когнітивних установок та хибних переконань (насамперед низькою фрустраційною толерантністю). Все це є джерелом неадаптивних поведінкових реакцій, що призводить до формування співзалежності, особистісних розладів та психологічного неблагополуччя.

Важливо також зауважити, що реакції страху є нормальною ознакою емоційного життя людини, їх присутність у дитинстві (в межах вікових нормативів) не має викликати стурбованості. Негативний вплив на формування особистості справляють страхи, що мають нав'язливий, необґрунтований та неадекватний характер. Вираженість загострених страхів та фобічної тривожності у дорослих є свідченням серйозної травматизації таких осіб, що супроводжується порушенням їх міжособистісних стосунків та патопсихологічною симптоматикою і передбачає професійну психотерапевтичну допомогу.

Перспективи дослідження. Вивчення тривалості, гостроти, контрольованості та ірраціональності дитячих страхів може розкрити джерела багатьох проблем, що супроводжують людину в дорослому житті.

Список використаних джерел

1. Семашко Т. Ф. Зміна акцентів щодо розуміння стереотипу як феномена соціальної практики / Т. Ф. Семашко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія, педагогіка, психологія. – К. : [б. в.], 2015. – Вип. 30. – С. 138–144.
2. Бехтерева Н. П. Магия мозга и лабиринты жизни / Н. П. Бехтерева. – М. ; Тверь: АСТ; СПб: Сова, 2007. – 384 с.
3. Костандов Э. А. Роль бессознательного в процедуре принятия решения / Э. А. Костандов // Интуиция. Логика. Творчество. – М. : Наука, 1987. – С. 64–77.
4. Ломов Б. Ф. Вопросы общей, педагогической и инженерной психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Педагогика, 1991. – 296 с.
5. Світич С. Проблеми вивчення стереотипів і стереотипизації: теоретико-методологічні підходи / С. Світич // Наукові записки. ІпІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К. : [б. в.], 2018. – Вип. 1(63). – С. 310–324.
6. Мартинюк І. А. Патопсихологія : навч. посіб. / І. А. Мартинюк. – К. : Центр учб. л-ри, 2008. – 208 с.
7. Судаков К. В. Динамические стереотипы, или информационные отпечатки действительности / К. В. Судаков. – М. : ПЕР СЭ, 2002.
8. Речкин Н. С. Стереотипы и процессы стереотипизации в социальных системах (на примере систем школьного образования) : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра филос. наук : спец. 09.00.08 "Эстетика" / Н. С. Речкин; Ростов. гос. ун-т. – Ростов н/ Д., 2006. – 51 с.
9. Власова О. І. Психологічні особливості матері як чинник формування якості прихильності дитини / О. І. Власова, Л. В. Жихарева // Вісник Нац. ун-ту оборони України. – 2015. – Вип. 2(45). – С. 41–46.
10. Сорокин Ю. А. Стереотип, штамп, клише : к проблеме определения понятий / Ю. А. Сорокин // Общественные и прагматические проблемы. – М., 1998. – С. 133–138.
11. Бобро Л. В. Характеристика уявлень дітей старшого дошкільного віку про уміння долати страх / Л. В. Бобро // Молодий вчений. – 2018. – № 1(2). – С. 770–773.
12. Allport G. W. The open system in personality theory // The Journal of Abnormal and Social Psychology. – 1960. – Vol 61(3). – No V. – P. 301–310.
13. Захаров А. И. Как предупредить отклонения в поведении ребенка : книга для воспитателей дет. сада / А. И. Захаров. – М. : Просвещение, 1986. – 128 с.
14. Гурьева В. А. Психогенные расстройства у детей и подростков / В. А. Гурьева. – М. : КРОН-ПРЕСС, 1996. – 208 с.
15. Потонська О. І. Вплив дитячих страхів на толерантність дорослої людини / О. І. Потонська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Психологія. – 2020. – № 1. – С. 52–56.

References

1. Semashko T. F. Zmina akcentiv shhodo rozuminnya stereotypu yak fenomena social'noyi praktyky / T.F. Semashko // Naukovyj visnyk kafedry YuNESKO Kyivivs'koho nacional'noho linhvistychnoho universytetu. Seriya : Filolohiya, pedahohika, psyxolohiya. – K.: [b. v.], 2015. – Vyp. 30. – S. 138–144.
 2. Behtereva N. P. Magija mozga i labirinty zhizni / N.P. Behtereva. – M. : Tver': AST; SPb. : Sov, 2007. – 384 s.
 3. Kostandov Je. A. Rol' bessoznatel'nogo v procedure prinjatii reshenija / Je. A. Kostandov // Intuicija. Logika. Tvorcestvo. – M. : Nauka. – 1987. – S. 64–77.
 4. Lomov B. F. Voprosy obshhej, pedagogicheskoj i inzhenernoj psihologii / B. F. Lomov. – M. : Pedagogika, 1991. – 296 s.
 5. Svitych S. Problemy vyychennya stereotypiv i stereotypizacii: teoretyko-metodolohichni pidhody / S. Svitych // Naukovi zapysky. IpiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. – K.: [b. v.], 2018. – Vyp. 1(63). – S. 310–324.
 6. Martynuk I. A. Patopsycholohiya. Navchal'nyj posibnyk. / I. A. Martynuk. – K. : Centr uchb. l-ry, 2008. – 208 s.
 7. Sudakov K. V. Dinamicheskie stereotypy, ili informacionnye otechatki dejstvitel'nosti / K. V. Sudakov. – M. : PER SJe, 2002.
 8. Rechkin N. S. Stereotypy i processy stereotipizacii v social'nyh sistemah (na primere sistem shkol'nogo obrazovanija) : avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni d-ra filosof. nauk : spec. 09.00.08 "Jestetika" / N. S. Rechkin. Rostov. gos. un-t. – Rostov n/ D., 2006. – 51 s.
 9. Vlasova O. I. Psyxolohichni osoblyvosti materi yak chynnyk formuvannya yakosti pryxyl'nosti dytyny / O. I. Vlasova, L. V. Zhyxareva // Visnyk Nacional'noho universytetu obrony Ukrainy. – 2015. – Vyp. 2(45). – S. 41–46.
 10. Sorokin Ju. A. Stereotip, shtamp, klishe : k probleme opredelenija ponjatij / Ju. A. Sorokin // Obshhenie: teoreticheskie i pragmaticheskie problemy. – M., 1998. – S. 133–138.
 11. Bobro L. V. Xarakterystyka uyavlen' ditej starshoho doshkil'noho viku pro uminnya dolaty strax / L. V. Bobro // Molodyj vchenyj. – 2018. – № 1(2). – S. 770–773.
 12. Allport G. W. The open system in personality theory / G. W. Allport // The Journal of Abnormal and Social Psychology. – 1960. – Vol 61(3). – № V. – P. 301–310.
 13. Zaharov A. I. Kak predupredit' otklonenija v povedenii rebenka : kniga dlja vospitatelej det. sada / A. I. Zaharov. – M. : Prosveshhenie, 1986. – 128 s.
 14. Gur'eva V. A. Psihogennye rasstrojstva u detej i podrostkov / V. A. Gur'eva. – M. : KRON-PRESS, 1996. – 208 s.
 15. Potons'ka O. I. Vplyv dytyachyx straxiv na tolerantnist' dorosloyi lyudyny / O. I. Potons'ka // Visnyk Kyivivs'koho nacional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya Psyxolohiya. – 2020. – № 1. – S. 52–56.
- Надійшла до редколегії 03.09.21**
Рецензовано 26.09.21

O. Vlasova, Dr. Sci. (Psychology), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-9894-0038

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

O. Potonska, PhD Student

ORCID ID: 0000-0002-7608-3776

University of Modern Knowledge, Kyiv, Ukraine

ANALYSIS OF THE INFLUENCE OF CHILDHOOD FEARS ON THE FORMATION OF ADULT STEREOTYPES

The childhood fears and demonstration of their consequences in adult life is an important topic of psychology and psychiatry. The analysis of theoretical studies, allows to reveal more deeply consequences of formation and functioning of stereotypes in consciousness and behavior of people.

The phenomenon of stereotype from a psychological and psychophysiological point of view is considered in the article. The psychological understanding of the concepts of stereotype and fear is provided on the basis of the analysis and generalization of related materials. The different interpretations of the stereotype have been found to reflect the different aspects of the same phenomenon: physiological basis, social and psychological conditioning, behavioral and verbal realization. The determinants (external and internal) of the appearance of the stereotype of person's behavior have been determined and the relations between the individual determinants have been revealed. In particular, the influence of childhood fears on the formation of adult stereotypes was revealed.

The main goal is to systematize and generalize the scientific concepts regarding the influence of childhood fears on the formation of adult stereotypes. The main research methods: Analysis and synthesis of information on professional sources.

The problem statement. The one of the most important characteristics of stereotypes is their diversity, which makes them function in all spheres of society in different modifications. It is first necessary to develop its generalized, detailed methodological typology based on various scientific classifications in order to study the problem of the formation of stereotypes of human behaviour under the influence of childhood fears.

The various fears, both normal and pathological, influence the adult behaviour. The normal fears of a child are always reactions to real dangers, the consequences of which the child assesses adequately, without overstating or minimizing the consequences. The pathological fears are considered to hinder the development of children, their communication with their peers and their social inclusion, and cause various mental disorders.

The reaction of the child to such abnormalities is disobedience, reduced academic performance, behavioural disorders and communication with peers and parents. The greater influence of childhood fears when they are laid down for the future, when adults take certain steps under the influence of stereotypes created by their own experience, in which the fears of different levels of intensity and importance were significant.

The stereotypes that define the character of the person and his behavior in adulthood go through a long period of formation. The stereotype takes effect even before the mind, the intelligence, puts a specific imprint on the data that the human senses perceive even before the data reaches the mind. At the same time, certain stimuli, especially those inherited by an adult from his or her childhood, activate a certain part of the stereotype system. Thus, the direct impression and a certain evaluation, which has been formed earlier, appear in consciousness simultaneously.

The fears inherited by the adult from the period of childhood can carry out a number of characteristic reconstructions in consciousness, which are reflected in individual links of the system, in the entire system or, finally, in the entire above nervous activity.

Keywords: anticision, determinants, intolerance, rigidity, stereotype, fear.

Е. Власова, д-р психол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-9894-0038
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
О. Потонская, асп.
ORCID ID: 0000-0002-7608-3776
Университет современных знаний, Киев, Украина

АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ДЕТСКИХ СТРАХОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ СТЕРЕОТИПОВ ВЗРОСЛОГО ЧЕЛОВЕКА

Рассмотрены детские страхи и проявление их последствий во взрослой жизни человека, что является важной темой психологии и психиатрии. Проведены теоретические исследования, которые дали возможность глубже раскрыть последствия формирования и функционирования стереотипов в сознании и поведении людей.

Систематизированы и обобщены научные концепции относительно влияния детских страхов на формирование стереотипов взрослого человека. Как основные методы исследования использованы анализ и обобщение информации, взятой из специализированных источников.

Всесторонне рассмотрено явление стереотипа с психологической и психофизиологической точек зрения. На основе анализа и обобщения научных материалов представлено психологическое понимание понятий "стереотип" и "страх". Установлено, что различные трактовки стереотипа отражают разные стороны одного явления: физиологический базис, социальную и психологическую обусловленность, поведенческую и вербальную реализацию такого психологического механизма. Определены детерминанты (внешние и внутренние) проявления стереотипа поведения человека и раскрыты отношения между отдельными детерминантами и становлением стереотипов, а также выявлено влияния детских страхов на формирование стереотипов взрослого человека. Эмпирическое исследование подтвердило, что лица с выраженными детскими страхами демонстрируют большую склонность к стереотипности, которая проявляется в интолерантности к неопределённости (как относительно межличностных отношений, так и мира вообще), восприятию окружающего мира и жизненных событий как потенциально опасных, склонности к иррациональным когнитивным установкам и ложным убеждениям (в первую очередь низкой фрустрационной толерантности). Все это является источником неадаптивных поведенческих реакций, что приводит к формированию созависимости, личностных расстройств и психологического неблагополучия.

Ключевые слова: антиципация, детерминация, интолерантность, ригидность, стереотип, страх.